

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ РІЗНОВІКОВОЇ ГРУПИ В УМОВАХ ДНЗ

У статті розглядаються особливості організації різновікової групи дітей дошкільного віку та міжособистісного спілкування у ній; висвітлюються принципи комплектування такого об'єднання, характеризуються основні форми освітньо-виховної роботи вихователя з дітьми різного віку (послідовна, одночасна, паралельна, послідовно-одночасна, одночасно-послідовна та ін.).

Ключові слова: *різновікова група, діяльність вихователя, міжособистісне спілкування, життєдіяльність дітей різновікової групи.*

Palasevych I. Specific features in activity organization for children of a mixed age group in a pre-school educational establishment. *The article deals with specific features in activity organization among the children of mixed pre-school age group and personal communication in it; It elucidates the principles of creating such a unit, describes a number of fundamental forms in educative work carried out by an educator with children of mixed age (consistent, simultaneous, parallel, consistent – simultaneous, simultaneous – consistent etc.).*

Key words: *mixed age group, educator's activity, personal communication, activity of children in a mixed age group.*

Постановка проблеми. Специфічні умови соціально-політичного, економічного та демографічного розвитку України суттєво впливають на ситуацію в системі дошкільної освіти. За останні десятиліття, особливо у сільській місцевості, знизилася чисельність дітей, які відвідують дошкільні навчальні заклади, що, зі свого боку, призвело до зменшення кількості дитячих установ та комплектування у них різновікових груп. Така ситуація суттєво впливає на роботу дошкільного педагога, ускладнюються її зміст, завдання та організація.

Професійна діяльність вихователя у змішаних вікових групах є достатньо складною та передбачає високу майстерність фахівця, системний підхід до вивчення дітей, вміння співвідносити програмові вимоги з індивідуальними особливостями вихованців, а також здатність розуміти й бачити кожного малюка і групу загалом. Адже від того, наскільки методично правильним буде педагогічне керівництво навчально-виховною діяльністю дошкільників у різновіковій групі великою мірою залежить пізнання дитиною навколишньо-

го світу, організація її життєдіяльності, формування міжособистісних стосунків.

Аналіз досліджень. Проблема навчання та виховання дітей різновікових груп є предметом наукових розвідок сучасних дослідників. Вченими (А. Михайлова, Е. Кушнарєнко, Н. Губанова) розробляється модель освітньо-виховної роботи у них; висвітлюються основні форми організації та особливості педагогічного процесу (Н. Диновська, Л. Русан, Г. Колосінська); досліджуються окремі аспекти підготовки фахівців до реалізації завдань різних напрямів виховання дітей у різновіковій групі (В. Шавровська, Н. Шавровська, Т. Демченко, О. Тимофієва); характеризуються психолого-педагогічні умови міжособистісного спілкування дошкільників різновікового об'єднання (Г. Смольникова, І. Підлипняк).

Вивчаючи особливості педагогічного процесу в різновіковій групі малокомплектного дошкільного навчального закладу, Н. Диновська відзначає, що присутність в одній групі різних за віком дітей сприяє налагодженню міжвікового спілкування: діти вчаться взаємодіяти одне з одним, набувають навичок взаємодопомоги, взаєморозуміння, взаємопідтримки, переймають досвід старших вихованців [3, 53]. І. Підлипняк визначає внутрішні і зовнішні чинники, які активізують таке спілкування. До внутрішніх дослідниця відносить удосконалення мовлення дітей та актуальність потреби комунікації для кожної дитини, до зовнішніх – створення розвивального середовища, яке сприяє активній взаємодії дошкільників різного віку [5, 212].

Водночас проблема навчання та виховання дітей дошкільного віку у різновікових групах залишається не повною мірою дослідженою. Актуальними є питання організації такого об'єднання, створення психолого-педагогічних умов та ефективного процесу взаємодії дітей у ньому, планування освітньо-виховної роботи за різними розділами Базової програми розвитку дитини дошкільного віку [1]. Тому **метою статті** є обґрунтування особливостей організації життєдіяльності дітей різного віку в умовах сучасного дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Основною вимогою у процесі створення різновікової групи, як зазначають Л. Русан та Г. Колосінська у методичному посібнику «Різновікова група в дитячому садку», є дотримання принципів комплектування, що базуються на врахуванні вікових ознак, індивідуальних особливостей розвитку, вікових та індивідуальних характеристик і родинних стосунків [6].

При комплектуванні на основі вікових ознак утворюються двокомплектні різновікові групи (суміжне комплектування). Змішані різновікові групи близьких за віком дітей (молодша-середня, старша-підготовча)

комплектуються й на підставі врахування вікових та індивідуальних особливостей дошкільників. Відповідно не порушується розпорядок дня і ритм роботи дитячого садка. У групі близьких за віком дітей кількість проблем зменшується, проте залишається актуальним кваліфіковане вивчення індивідуальних особливостей розвитку до початку відвідування дошкільного закладу, під час прийому та адаптації малюка.

Комплектування на засадах урахування індивідуальних особливостей дошкільників (контрастне комплектування) передбачає формування різновікових груп, у яких об'єднуються діти від наймолодшого до найстаршого віку. Тому підвищується ефективність здійснення індивідуальної роботи з ними, міцнішають взаємини між дітьми, налагоджується атмосфера психічного комфорту, відбувається активний взаємообмін дитячим досвідом. Однак цього можна досягти тільки за умови здійснення комплектування груп на основі законів психологічної сумісності дітей.

Під час комплектування груп на основі родинних стосунків дітям гарантується відчуття захищеності, емоційної безпеки під час адаптації і подальшого відвідування дошкільного закладу. Це сприятливо впливає на різнобічний розвиток малюків. Проблеми стосуються виховання в молодших дітей самостійності та можливостей старших займатися діяльністю і спілкуванням, цікавими саме для цього віку. Міра опіки старших дітей над молодшими має неодмінно братись до уваги вихователями і скеровуватись відповідно до реальних потреб та можливостей дітей [6, 8–10].

Сьогодні дедалі більшого поширення набуває комплектування різновікових груп на основі родинних стосунків, які, з одного боку, уможливають спільне перебування братів і сестер, інших родичів; а з іншого – об'єктивують пріоритет морально-духовного розвитку дошкільника над інтелектуальним, а крім того, демонструють готовність педагогів диференційовано здійснювати виховання дітей, залучаючи до спільної діяльності різновікове співтовариство і тим самим формуючи досвід спілкування дітей різного віку.

Наукові розвідки Г. Смольникової доводять, що спілкування дітей різновікової групи зорієнтоване не стільки на віковий потенціал особистості, а насамперед на її соціальний досвід, і може здійснюватися «як «на рівних» і до відносно рівних суб'єктів (при цьому паспортний вік може не мати принципового значення), так і у взаємодії, коли суб'єкти усвідомлюють своє положення старшого і молодшого партнера» [7, 262].

Погоджуємося з науковцями у тому, що проведення багатьох «класичних» у дошкільному віці ігор («Сім'я», «Лікарня», «Дитячий садок»

тощо) особливо ефективно з огляду на виховну мету саме в різновіковій групі, оскільки при розподілі ролей вихователь враховує симпатії дітей, їхні вікові та індивідуальні особливості; намагається задовольнити ігрові інтереси кожного з них, надаючи можливість виявити себе; може використовувати ігрову роль для самоствердження дитини. Відображення дитиною у грі взаємин дорослих, суспільних явищ є передумовою глибокого пізнання нею навколишньої дійсності, прагнення брати активну участь у житті тих осіб, які її оточують.

Організована життєдіяльність дітей різновікового об'єднання передбачає використання різноманітних форм освітньо-виховної роботи, через які, під безпосереднім керівництвом педагога та за його участі, діти залучаються до таких видів діяльності:

- пізнавальної – заняття, гурткова, індивідуальна робота, спостереження та екскурсії у природу й соціум, бесіди, дидактичні ігри, елементарні досліди й дитяче експериментування;
- ігрової – дидактичні, сюжетно-рольові, творчі ігри тощо;
- трудової – індивідуальні і групові трудові доручення, чергування, колективна праця, конструкторсько-будівельні ігри;
- образотворчої – заняття з художньої праці, малювання, ліплення, аплікація, гуртки художньо-естетичного циклу, індивідуальна робота та ін.;
- театральної – літературні, музичні заняття, розваги, свята, ігри-драматизації, ляльковий, настільний театр;
- мовленнєвої – спеціальні мовленнєві заняття, бесіди, створення й розв'язання педагогічних ситуацій спілкування, індивідуальна робота, цілеспрямоване залучення дітей до спілкування.

Дослідники [3; 4; 6] пропонують такі форми та прийоми організації освітньо-виховної роботи у змішаній групі:

- *послідовна* (для кожної вікової підгрупи виокремлено й розроблено в часі організацію та проведення певного фрагмента життєдіяльності). При цьому не слід дублювати зміст і форми роботи, якщо навіть вони проводилися для кожної вікової підгрупи окремо. Кожна вікова підгрупа потребує свого змісту роботи, навіть за умови використання подібної форми організації заняття;

- *одночасна* (дві підгрупи з педагогом і помічником вихователя або одна з підгруп самостійно розпочинають фрагмент діяльності та одночасно чи майже одночасно закінчують). Зміст, форми, послідовність і способи використання ігрового, дидактичного матеріалів, посібників – однакові у використанні. Педагог має майстерно варіювати, комбінувати види діяльності для збереження інтересу кожної дитини, кожної

підгрупи до колективної мети та способів її досягнення. До цієї форми організації не варто вдаватися часто, щоб зберегти й реалізувати право кожної дитини на вільну нерегламентовану діяльність;

- *паралельна* (кожна підгрупа дітей одночасно, проте окремо одна від одної, залучена до різних видів діяльності з різним змістом). Форми, послідовність і способи використання ігрового, дидактичного матеріалів, посібників – різні. Завершує свою діяльність кожна підгрупа в різний час.

- *послідовно-одночасна* (починають діяльність старші діти, а через якийсь час залучаються й молодші);

- *одночасно-послідовна* (починають діяльність водночас молодші й старші, а через якийсь час молодші завершують або переривають діяльність, а старші – продовжують);

- *тематично об'єднана* (тематично однакова діяльність дошкільників, але з різними програмовими завданнями для вікових підгруп; що може час від часу переплітатися);

- *за Бель-Ланкастерською системою* (показ, пояснення чи зразок якоїсь дії подає молодшим старша дитина, яка діє найвправніше – дитина-монітор). За таких обставин старша дитина вдосконалює власні знання та навички, самоутверджується, відчуває свою потрібність і значущість, у молодших – «формується почуття захищеності, рівноправності, впевненості у своїх силах, здатність не боятися запитувати й помилятися» [8, 26]. Так, старші дошкільники можуть розучувати з малятами коротенькі віршики, лічилки, розповідати та інсценізувати казки, показувати фізичні вправи тощо.

Найбільш раціональною формою навчання у різновіковій групі є заняття за одним розділом програми з диференціацією навчальних завдань для кожної вікової підгрупи. Плануючи спільні заняття, вихователь повинен дотримуватися певних вимог:

1. Водночас з усіма підгрупами проводять лише такі заняття, на яких можна забезпечити додержання організаційних та педагогічних умов (заняття з образотворчого мистецтва, фізичної культури, музичного виховання, окремі заняття з розділів «Дитина і навколишній світ», «Рідна природа»).

2. Навчальний матеріал, підготовлений до заняття, має містити спільні елементи для дітей усіх підгруп, що дає змогу об'єднати їх для проведення ігор, відгадування загадок, виконання творчих завдань.

3. Поетапна робота з дітьми різних вікових підгруп неможлива без організації їхньої спільної діяльності на кожному занятті. Коли в одній підгрупі подається і закріплюється новий матеріал, вихованці інших підгруп працюють самостійно [6, 42–43].

Спільні заняття з розвитку мовлення, формування елементарних математичних уявлень пропонують розпочинати з підгрупи дітей найстаршого віку. Після того, як старші дошкільники приступлять до самостійного виконання завдань, вихователь розпочинає заняття з іншою підгрупою. Як правило, на спільному занятті недоцільно об'єднувати понад три вікові підгрупи, адже діти четвертого і п'ятого років життя ще недостатньо володіють навичками планування діяльності, самоаналізу та самоконтролю [9, 216].

Часто вихователям різновікової групи доводиться одночасно проводити заняття з різних розділів програми. Найдоцільніше поєднувати ті заняття, які несуть значне інтелектуальне навантаження (математику, розвиток мовлення з малюванням, ліпленням, аплікацією, конструюванням, художньою працею тощо). Так, у змішаній групі дітей п'ятого й шостого років життя заняття з фізичної культури, музичного виховання проводять спільно, що скорочує загальну їх кількість; комбінування – образотворче мистецтво з художньою літературою, рідною природою, навколишнім світом. Заняття з математики та навчання грамоти доцільно проводити окремо [2].

Підкреслимо, що організація навчання за віковими підгрупами буде ефективною за умови участі у ньому помічника вихователя і чіткого розподілу обов'язків між ним і педагогом. Такий взаємозв'язок дає змогу вихователю правильно дозувати навчальне навантаження для дітей різного віку, попереджує їхню стомлюваність, а також допомагає розв'язувати специфічні для дітей окремих вікових підгруп навчальні завдання. При проведенні занять, на яких одночасно присутні діти чотирьох, п'яти і шести років, педагогу необхідно максимально забезпечувати активність та працездатність дітей усіх вікових підгруп.

Висновки. Отже, одним із першочергових завдань вихователя різновікової групи є створення сприятливих умов для повноцінної самостійної діяльності кожного вихованця; налагодження взаємин між дітьми, забезпечення особистісної свободи, ініціативності та активності у спілкуванні. У визначенні педагогом завдань, змісту та форм навчально-виховної роботи різновікової групи слід враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей; сучасні тенденції в оновленні змісту дошкільної освіти; оптимальне співвідношення організованих і самостійних видів діяльності. Значущість різновікового спілкування визначається й тим, що воно, з одного боку, формує особливе середовище взаємодії, надає додаткові можливості для самореалізації дітей у спілкуванні, а з іншого, – сприяє формуванню та прояву їх особистісної ідентифікації.

З метою ефективної організації життєдіяльності дошкільників в умовах сучасного дошкільного навчального закладу обов'язковим є дотримання принципів комплектування груп дітей різного віку (суміжне, контрастне комплектування). Окрім цього, організовуючи діяльність дітей різного віку, вихователів потрібно підбирати різноманітні форми освітньо-виховної роботи (послідовна, одночасна, паралельна, послідовно-одночасна, одночасно-послідовна та ін.), вміти проводити спільні заняття за одним розділом програми з диференціацією навчальних завдань для кожної вікової підгрупи, об'єднані заняття з різних розділів програми.

Перспективними вважаємо дослідження проблем комунікації між дітьми різного віку, організацію дозвілєвої діяльності, розробку програм та навчальних занять для дітей різновікових об'єднань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [наук. ред. та упоряд. О. Кононко]. – К. : «Світлич», 2008. – 430 с.
2. Демченко Т. Різновікові групи: планування роботи, розробки занять, дидактичний матеріал / Т. Демченко, О. Тимофієва. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 159 с.
3. Диновська Н. Організація педагогічного процесу в різновіковій групі малокомплектного сільського дитсадку / Н. Диновська // Постметодика. – № 1 (85). – С. 57–62.
4. Михайлова А. Організація роботи з дітьми різновікових груп : метод. посіб. [для вихователів дошкільних закладів] / А. Михайлова, Е. Кушнарєнко, Н. Губанова. – Х. : Веста, Видавництво «Ранок», 2008. – 64 с.
5. Підлипняк І. Міжособистісне спілкування дітей у різновіковій групі дошкільного закладу / І. Підлипняк // Зб. наук. праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. – Вип. 54. – С. 211–216.
6. Русан Л. Різновікова група в дитячому садку / Л. Русан, Г. Колосінська. – К. : Шкільний світ, 2007. – 128 с.
7. Смольникова Г. Формування якостей різновікового спілкування дошкільників засобами гри / Г. Смольникова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Педагогічні науки : реалії та перспективи. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Серія № 5. – С. 261–265.
8. Шавровська В. Белль-Ланкастерська система актуальна й сьогодні / В. Шавровська, Н. Шавровська // Дошкільне виховання. – 2012. – № 5. – С. 26–29.
9. Шавровська В. П'ятирічні діти в різновіковій групі / В. Шавровська, Н. Шавровська // Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи : Зб. метод. матеріалів / [авт.-упоряд. : О. П. Долинна, А. П. Бутова, О. В. Низковська, Т. П. Носачова]. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – С. 210–229.